

บทที่ ๔



วิเคราะห์เทคโนโลยีสายต่อมหาอำนาจตะวันตก
ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

กล่าวได้ว่านโยบายต่างประเทศของไทยในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ นโยบายรักษาเอกราช และนโยบายการอยู่รอด นโยบายทั้งสองชนิดนี้เป็นนโยบายที่รัฐบาลไทยไม่ว่าจะเป็นยุคใดก็ตาม มักจะเข้ามาโดยตลอด เพราะประเทศไทยเป็นประเทศเล็ก ซึ่งย่อมเป็นที่แน่นอนว่า จะต้องไม่มีอิทธิพลหรืออำนาจเพียงพอที่จะนำไปต่อรองกับประเทศที่มีอำนาจในทางทหาร เศรษฐกิจและความก้าวหน้าในทางวิชาการต่างๆ ได้ เพราะประเทศใดก็ตาม ที่มีสิ่งเหล่านี้ครบสามารถที่จะนำไปใช้ต่อรองกับประเทศเล็กได้

ประเทศไทยใช้นโยบายอยู่รอด เป็นครั้งแรกในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา เหตุการณ์ในขณะนั้นเกิดจากการที่ฮอลันดาเข้ามาแผ่ขยายอิทธิพลในราชสำนักจนทำให้พระองค์พยายามที่จะได้ฝรั่งเศสมาคอยคานอำนาจของฮอลันดา แต่การทำเช่นนั้นกลับไปเพิ่มอิทธิพลให้ฝรั่งเศสอย่างมากจนกลายเป็นว่าฝรั่งเศสเข้ามามีอำนาจต่างๆ แทนฮอลันดา จนในที่สุดสิ้นรัชกาลของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระเพทราชาขึ้นมามีอำนาจได้ทรงทำการขับไล่อิทธิพลต่างๆ ของฝรั่งเศสให้ออกไปจากประเทศ และยุติความสัมพันธ์ทางการทูตกับฝรั่งเศสตั้งแต่นั้น เป็นต้นมา ความสัมพันธ์เริ่มต้นใหม่อีกครั้งหนึ่งในสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยแห่งกรุงรัตนโกสินทร์

จะเห็นได้ว่านโยบายถ่วงดุลนี้เป็นนโยบายที่ดีมีประโยชน์ แต่ในขณะเดียวกันก็มีอันตรายด้วย หากผู้ใช้นโยบายนี้ใช้ไม่ถูกต้อง เพราะแทนที่จะเป็นผลดีกลับเป็นโทษต่อผู้ใช้ ดังที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงใช้ฝรั่งเศสมาคานอำนาจของฮอลันดา

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นยุคสมัยที่ลัทธิจักรวรรดินิยมกำลังแพร่หลายอยู่ในส่วนต่างๆ ของแอฟริกาและเอเชีย ดังนั้นจึงเป็นที่แน่นอนว่าบริเวณในคาบสมุทรอินโดจีนหาได้รอดพ้นจากการตกเป็น

เหยื่อของมหาอำนาจจักรวรรดินิยมไม่ ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเห็นได้ว่าพม่าและมลายูบางส่วนได้ตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษไปแล้ว ซึ่งทำให้อาณานิคมของอังกฤษได้ขยายอาณานิคมจากอินเดียมายังติดกับอาณาเขตของไทยทางทิศตะวันตกและทิศใต้ตามลำดับ ในขณะที่ฝรั่งเศสซึ่งเป็นมหาอำนาจอีกประเทศหนึ่งนอกจากอังกฤษก็กำลังขยายอำนาจอยู่ในญวน จากเหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้จึงทำให้พระองค์ทรงดำริที่จะเป็นมิตรกับฝรั่งเศส เพื่อไว้เป็นการคานอำนาจของอังกฤษ ทั้งนี้เพราะฝรั่งเศสในขณะนั้นยังไม่มีอาณานิคมติดกับประเทศไทย และยังไม่ได้แสดงท่าทีให้เห็นอย่างเด่นชัดว่าต้องการเขมรจากไทย แต่แล้วในตอนปลายรัชกาลของพระองค์เหตุการณ์ต่างๆกลับเปลี่ยนแปลงเป็นตรงกันข้าม เพราะชาติที่รัฐบาลไทยคิดว่าจะพึ่งพาได้กลับมีที่ท่าที่จะรวมเมืองไทยไปเป็นส่วนหนึ่งของอาณานิคมของตน โดยเห็นได้จากการที่ฝรั่งเศสพยายามหาวิธีต่างๆ จนได้เขมรไปเป็นของตน หลังจากนี้ฝรั่งเศสได้ยกพลเข้าเป็นของตนโดยเรียบร้อยแล้ว ในปี ค.ศ. ๑๘๖๓ รัฐบาลไทยก็ยอมรับว่าเขมรเป็นรัฐในอารักขาของฝรั่งเศส โดยมีความปรารถนาว่าถ้ายกเขมรให้แก่ฝรั่งเศสแล้ว อาจจะทำให้ฝรั่งเศสยอมรับว่าพระตะบองและเสียมราฐเป็นของไทย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อเป็นการยุติข้อขัดแย้งต่างๆ ระหว่างไทย-ฝรั่งเศส เพราะอาจทำให้ฝรั่งเศสพอใจและไม่ทำการขยายดินแดนต่อมาเข้ายังอาณาเขตของไทยก็ได้

การเสียเขมรแก่ฝรั่งเศสในปี ค.ศ. ๑๘๖๓ นั้น นับว่าเป็นการเสียดินแดนครั้งแรกของไทย โดยฝ่ายไทยหวังว่าการเสียดินแดนเขมรให้แก่ฝรั่งเศสครั้งนี้ อาจทำให้ฝรั่งเศสพอใจและหยุดการกระทำแต่เพียงเท่านี้ ซึ่งเท่ากับเป็นการเสียประโยชน์ส่วนน้อยเพื่อคงส่วนใหญ่เอาไว้ และเป็นนโยบายที่รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้มาตลอดรัชกาลของพระองค์ จนกระทั่งในตอนปลายรัชกาล ประเทศไทยมีดินแดนที่เป็นประเทศราชเหลืออยู่เพียงแห่งเดียว คือ ลานนาไทยหรือมณฑลพายัพนั่นเอง

แต่การเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศสในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นไม่ได้ทำให้ฝรั่งเศสพอใจกับดินแดนเขมรเพียงแค่นั้นเท่านั้น ในทางตรงกันข้ามกลับเป็นการยั่วยุให้ฝรั่งเศสอยากได้ลาวหรือฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงไปจากไทย เพราะฝรั่งเศสคิดว่าเส้นทางแม่น้ำโขงที่ไหลผ่านลาวหรือฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงนั้น จะเป็นเส้นทางอีกเส้นทางหนึ่งที่จะพาตนไปค้าขายยังญวนนานซึ่งอยู่ตอนใต้ของจีน ด้วยเหตุที่ญวนนานเป็นแหล่งที่อุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติและเป็นแหล่งที่มีประชากรอยู่เป็นจำนวนมากซึ่งจะสามารถทำให้การค้าขายของตนเจริญก้าวหน้า

ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงทำให้ฝรั่งเศสพยายามที่จะเข้ามาแทรกแซงทุกวิถีทางที่จะแย่งชิงฝั่ง
ซ้ายแม่น้ำโขงไปจากไทย นอกจากนั้นยังพยายามเข้ามาก่อความวุ่นวายต่างๆให้กับรัฐบาลไทยตลอดเวลา
โดยเฉพาะนักทาคคนในบังคับฝรั่งเศสและเมืองจันทบุรี แม้ว่าจะมีเหตุการณ์ตี เคียดตลอดรัชกาลของ
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยก็สามารถรอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของ
มหาอำนาจยุคจักรวรรดินิยม โดยเฉพาะรอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส ดังนั้นจาก เหตุ
การณ์ดังกล่าว จึงสามารถที่จะสรุปสาเหตุของการรอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสและ
อังกฤษได้ดังนี้คือ

๑. จากนโยบายของฝรั่งเศสและอังกฤษที่ต้องการให้ประเทศไทย เป็นเพียงดินแดน
กันชนของมหาอำนาจทั้งสอง โดยฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมิได้หวังที่จะครอบครองโดยเด็ดขาด

๒. จากการดำเนินวิเทโศบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรง
สามารถนำประเทศให้พ้นภัยได้

๑. จากนโยบายของอังกฤษและฝรั่งเศสที่ต้องการให้ประเทศไทยเป็นดินแดนกันกระหนบของทั้งสอง

ประเทศ ในยุคศตวรรษที่ ๑๙ นี้ กล่าวได้ว่าเป็นยุคของลัทธิจักรวรรดินิยมอังกฤษและฝรั่งเศสที่พากัน
ออกแสวงหาอาณานิคมต่างๆในทวีปเอเชียและแอฟริกา และบ่อยครั้งที่ทั้งสองประเทศมักจะได้อาณานิคม
ที่มีอาณาเขตติดต่อกันซึ่งทำให้เกิดเรื่องระหองระแหงกันตลอดเวลา จนถึงกับเกือบจะมีการปะทะกันระหว่าง
อังกฤษกับฝรั่งเศสในบางครั้ง ดังเช่นกรณีของฟาโซดาในทวีปแอฟริกาตอนเหนือ ที่ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศส
ทำการระดมพลทั้งสองฝ่ายเตรียมทำสงครามกัน หากไม่มีการเจรจาตกลงกันทั้งสองฝ่าย^๑

ส่วนในบริเวณคาบสมุทรอินโดจีน ซึ่งย่อมเป็นที่แน่นอนว่าหาได้รอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคม
ของทั้งสองชาตินี้หาได้ไม่ ก็กำลังเกิดเป็นปัญหาเช่นเดียวกันกับอาณานิคมในบริเวณอื่นๆของทั้งสองประเทศ
นี้ ทั้งนี้เพราะอังกฤษได้ขยายอิทธิพลออกจากอินเดียเข้ามายังตะวันตกและทางใต้ของคาบสมุทรอินโดจีน
จึงทำให้ทั้งพม่าและมลายูตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัว ในขณะที่ฝรั่งเศสขยายดินแดนเข้ามาทางตะวันออกของคาบสมุทรอินโดจีน คือ ไค้ญวนและเขมร^{บางส่วน}ส่วนพม่า

๑. หจช., ร.๔ ต.๔๑/๒๑ "The Times" 21 December 1893.

ทำให้ทั้งสองประเทศ เกือบจะมีอาณาเขตติดต่อกันอีกครั้งหนึ่ง หากประเทศใดประเทศหนึ่งสามารถได้
ประเทศไทยไปเป็นอาณานิคมของตน

แต่เหตุการณ์ในคาบสมุทรนี้ทำได้เหมือนกับบริเวณอื่นๆไม่ เพราะทั้งสองประเทศเกิดมีความคิด
ที่จะให้ประเทศไทยเป็นรัฐกันชนของทั้งสองประเทศ ขณะเดียวกันฝ่ายไทยได้เคยตั้งข้อสงสัยแก่ผู้ไว้ตั้งแต่
ค.ศ. ๑๘๗๕ ว่าอังกฤษคงจะพยายามให้ไทยเป็นชาติอิสระ ตั้งอยู่ระหว่างดินแดนของอังกฤษและฝรั่งเศส
เพราะเอกราชของไทยสำคัญต่ออาณานิคมของตนแน่นอน ซึ่งเจ้าพระยาบวรราชมารชได้เคยแสดงความ
คิดเห็นไว้ว่า

...การปอลิตีกัลข้างฝ่ายตะวันออกนี้ เมืองไทยเป็นเมืองสำคัญที่ควรอังกฤษจะต้องอุดหนุนให้แข
แรงเพื่อจะกันชาติอื่น เพราะเป็นเมืองตั้งอยู่ในเขตรแดนอังกฤษกับเขตรแดนของชาติอื่น เหนซัด
ว่าจะต้องคบกับไทยให้สนิท จะเปนการดีในปอลิตีกัลของเขา ซึ่งได้กิดอุดหนุนไทยให้มีประโยชน์
ในข้อที่จะป้องกันชาติอื่นด้วยกำลังของตัวเอง ส่วนอังกฤษนั้นมีประโยชน์อยู่ในพื้นการ คือไทยแข
แรงเป็นที่กิดชาติอื่นนั้นอยู่แล้ว... ๑

อย่างไรก็ตามแม้ว่าฝ่ายไทยจะมีความคิดเช่นนี้ หากทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสไม่มีความคิดเห็นว่า
นี้แล้ว ย่อมเป็นที่แน่นอนว่าอาณาเขตไทยจะต้องอยู่ในความลำบากแน่นอน เพราะทั้งอังกฤษและฝรั่งเศส
จะต้องแย่งกัน เพื่อให้ได้ดินแดนของไทย แต่ก็นับว่าโชคยังเข้าข้างฝ่ายไทย เพราะทั้งอังกฤษและฝรั่งเศส
เกิดมีความคิดเหมือนกันกับการที่จะให้ประเทศไทยเป็นรัฐกันชนของทั้งสองประเทศ ฝรั่งเศสเป็นฝ่ายเริ่ม
เสนอความคิดเกี่ยวกับรัฐกันชนต่ออังกฤษในปี ค.ศ. ๑๘๘๔ และ ค.ศ. ๑๘๘๖ ซึ่งเป็นระยะที่ฝรั่งเศสกำลัง
ขยายอิทธิพลอยู่ในเขมร แต่ข้อเสนอของฝรั่งเศสไม่ได้ผลเพราะต่างฝ่ายต่างไม่หยุดยั้งที่จะขยายเข้ามา
ยังดินแดนของไทย โดยเฉพาะดินแดนระหว่างแม่น้ำสาละวินและแม่น้ำโขง ในปี ค.ศ. ๑๘๘๒ ฝรั่งเศส
ได้เสนอต่ออังกฤษอีกครั้งหนึ่งที่จะให้ฝ่ายหนึ่งผูกมัดตนเองที่จะไม่ขยายอำนาจเลย แม่น้ำโขงขึ้นไป ๒
แต่ฝ่ายอังกฤษตอบปฏิเสธ เพราะข้อเสนอของฝรั่งเศสไปให้ฝ่ายหนึ่งรับรู้ความก้าวหน้าของอีกฝ่ายหนึ่ง^๓
จึงเป็นอันว่าข้อเสนอของฝรั่งเศสได้ถูกปฏิเสธอีกครั้งหนึ่ง

๑. หจข., ร.๔ บ.๑.๒/๒ เจ้าพระยาบวรราชมารช-รัชกาลที่ ๕ รศ. ๔๔-๔๕.

๒. F.O. 69/147 Salisbury-Mr. Egerton 16 February 1892.

๓. Ibid.,

แต่หลังจากเหตุการณ์เรือปืนในปี ค.ศ. ๑๘๕๓ แล้ว คราวนี้อังกฤษกลับเป็นฝ่ายกระตือรือร้นที่จะทำสนธิสัญญาประกันความเป็นเอกราชของไทย ทั้งนี้เพราะอังกฤษเริ่มหวาดกลัวอิทธิพลของฝรั่งเศสขึ้นมาทันทีหลังวิกฤตการณ์ ค.ศ. ๑๘๕๓ เพราะจากเหตุการณ์นี้ทำให้ฝรั่งเศสได้เข้าครอบครองลาวทั้งหมดเป็นของไทยมาก่อน ดังนั้นย่อมเป็นที่แน่นอนว่าอาณาเขตของฝรั่งเศสจะต้องอยู่ติดกับพม่าของตนแน่นอน เพราะทั้งพม่าและลาวมีอาณาบริเวณติดกันทางตอนเหนือของไทย นอกจากนั้นฝ่ายอังกฤษยังคิดไปไกลกว่านั้นอีกว่า อินเดียนซึ่งอยู่ถัดจากพม่าออกไป อาจจะได้รับผลกระทบกระเทือนไปด้วย ในกรณีที่ประเทศไทยตกเป็นของฝรั่งเศส ซึ่งเป็นสิ่งที่อังกฤษยอมไม่ได้ เพราะอินเดียเป็นแหล่งบริเวณผลประโยชน์อันมีค่าของตน นอกจากนี้ผลประโยชน์ของชาวอังกฤษอาจจะถูกระทบกระเทือนด้วย หากฝรั่งเศสยังคงมีที่ท่าที่จะรุก เมืองไทยอยู่ตลอดเวลา

เมื่ออังกฤษเป็นฝ่ายเร่งเร้าที่จะทำสนธิสัญญาประกันความเป็นเอกราชของไทย ฝรั่งเศสซึ่งมีความปรารถนาอยู่แล้ว ก็ไม่ปฏิเสธความต้องการของอังกฤษ ดังนั้นทั้งสองประเทศก็ตกลงทำสนธิสัญญาประกันความเป็นเอกราชของไทยในวันที่ ๑๕ มกราคม ค.ศ. ๑๘๕๖ โดยมีใจความว่าทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสจะไม่ยกกำลังเข้ามาในเขตแดนของไทย ซึ่งในที่นี้คือบริเวณที่ดินรอบๆ ลุ่มน้ำเจ้าพระยา โดยปราศจากการรับรู้ของอีกฝ่ายหนึ่ง และจำกัดให้แม่น้ำโขงเป็นเส้นกั้นพรมแดนระหว่างอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศส

แต่มีข้อที่น่าสังเกตุว่าการตกลงครั้งนี้ฝ่ายไทยไม่ได้ร่วมรู้เห็นด้วย อย่างไรก็ตามฝ่ายไทยก็ยังพอใจกับการตกลงรับประกันเอกราชของไทยจากทั้งสองประเทศ แม้ว่าจะจะเป็นเพียงส่วนหนึ่งก็ยังดี เพราะถ้าสังเกตุแล้วจะเห็นได้ว่าข้อตกลงครั้งนี้ ไม่ได้กล่าวถึงบริเวณทางตะวันตกและทางใต้ของไทย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงพอพระทัย เพราะพระองค์ทรงตระหนักดีว่าหากทั้งสองประเทศเกิดสู้รบกันภายในบริเวณของไทยแล้ว ชาตินี้ที่เป็นสนามรบคือไทยจะต้องลำบากแน่นอน

ขณะเดียวกันอังกฤษก็พยายามที่จะเข้ามามีอิทธิพลในบริเวณตอนใต้และตะวันตกของไทย เพราะบริเวณนี้เป็นบริเวณที่ติดกับอาณานิคมของตน จึงทำให้อังกฤษพยายามทำทุกวิถีทางที่จะไปให้ชาติอื่นๆ นอก

จากตนเข้ามามีอิทธิพลในบริเวณนี้ ในปี ค.ศ. ๑๘๔๐ ที่อังกฤษได้ขอร้องเข้ามาขอเช่าเกาะนิงงูเพื่อตั้ง
 สถานีเชื้อเพลิง ทำให้อังกฤษยิ่งกระวนกระวายพยายามที่จะเข้าครอบครองบริเวณนี้แต่เพียงผู้เดียว
 ประกอบกับความต้องการของฝ่ายไทยด้วย จึงทำให้เกิดสนธิสัญญาฉบับระหว่างไทย-อังกฤษขึ้นในปี ค.ศ.
 ๑๘๔๗ ที่อังกฤษจะดูแลบริเวณนี้ให้ไทยเอง โดยฝ่ายไทยจะไม่ยอมให้ผลประโยชน์ในบริเวณนี้แก่ใคร
 โดยไม่ได้รับความแนะนำจากฝ่ายอังกฤษ

ถ้าพิจารณาให้ดีแล้ว จะเห็นได้ว่าฝ่ายไทยเป็นฝ่ายเสียเปรียบเพราะเท่ากับยอมรับโดย
 ปริยายว่า บริเวณนี้อยู่ใต้เขตอิทธิพลของอังกฤษโดยตรง แม้จะไม่ได้ตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษก็ตาม
 ซึ่งทั้งนี้ก็สืบเนื่องมาจากข้อความในสนธิสัญญาปี ค.ศ. ๑๘๔๖ นั้นเอง ที่เปิดโอกาสให้อังกฤษเข้าไปมีอิทธิ
 พลในบริเวณตะวันตกและทางใต้ของไทย ได้ตามที่อังกฤษต้องการโดยฝ่ายฝรั่งเศสจะไม่เข้าไปเกี่ยวข้อง
 ด้วย เพราะในสัญญานั้นระบุไว้แต่เพียงว่า ทั้งสองชาติจะร่วมมือกันประกันเอกราชของไทยใน
 บริเวณรอบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นบริเวณตอนกลางของไทยเท่านั้น ขณะเดียวกันสนธิสัญญานั้น
 ก็เปิดโอกาสให้ฝรั่งเศสแสวงหาอิทธิพลในบริเวณตะวันออกของไทยเช่นเดียวกัน โดยอังกฤษไม่เข้าไป
 เกี่ยวข้องด้วย ทั้งนี้จะสังเกตได้จากตลอดระยะเวลาที่รัฐบาลไทยเกิดข้อขัดแย้งกับฝรั่งเศสในบริเวณ
 ตะวันออกของไทยนั้น และไทยนำเรื่องเหล่านั้นเข้าปรึกษากับอังกฤษเพื่อขอคำแนะนำต่างๆ อังกฤษ
 มักจะหลีกเลี่ยงการเข้าไปยุ่งเกี่ยวให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ และคำปรึกษาส่วนใหญ่ที่ฝ่ายไทยได้รับมา
 จากอังกฤษมักจะออกมาในรูปที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ ให้ไทยยอมอ่อนข้อให้แก่ฝรั่งเศส เพราะ
 อังกฤษจะเข้าไปเกี่ยวข้องมากนั้นไม่ได้ อาจจะเป็นการยุให้ฝ่ายไทยลำบากยิ่งขึ้น ^๒

ถ้าพิจารณาการตอบปฏิเสธของอังกฤษแล้ว จะเห็นได้ว่าทั้งนี้เพราะอังกฤษไม่มีผลประโยชน์
 ในบริเวณนั้นนั่นเอง จึงทำให้อังกฤษไม่ปรารถนาที่จะเข้ามายุ่งเกี่ยวข้อบาดหมางระหว่างไทย-ฝรั่งเศส
 กรณีที่เห็นการกระทำของอังกฤษได้อย่างชัดเจน คือ เหตุการณ์เรือปีนค.ศ. ๑๘๔๓ ที่ฝรั่งเศสทำการปิดอ่าว
 ไทย และเมื่อฝ่ายไทยขอความช่วยเหลือจากอังกฤษในฐานะที่มีสัมพันธภาพอันดีต่อกัน อังกฤษกลับทำให้

๑. ตปท., หมวดสนธิสัญญา หนังสือสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส แฟ้ม ๒.๔/๑๐ โรสเบอรี-พระยา-
 มหาโยธา ๔ พฤษภาคม รศ. ๑๑๒.

๒. ตปท., หมวดสนธิสัญญา หนังสือสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส แฟ้ม ๒.๔/๑๐ พระยามหาโยธา-
 กรมเทวารังษี ๒๗ เมษายน รศ. ๑๑๒.

ไทยผิดหวังโดยปฏิเสธการขอความช่วยเหลือของไทย เพียงแต่แนะนำให้ไทยทำตามคำเรียกร้องของ
ฝรั่งเศสโดยเร็ว เพราะไม่เช่นนั้นฝรั่งเศสอาจเรียกร้องเพิ่มขึ้นก็ได้ และให้เหตุผลที่ไม่ช่วยเหลือฝ่าย
ไทยว่า การทำเช่นนั้นของตนอาจจะเป็นการยั่วยุให้ฝรั่งเศสโกรธไทยมากขึ้น และผลก็คือฝ่ายไทยจะ
ลำบากกว่านี้

แต่หากเมื่อไรก็ตาม ที่ความยุ่งยากของไทยอันเกิดจากฝรั่งเศสจะเข้าไปกระทบกระเทือน
ผลประโยชน์ของอังกฤษแล้ว เมื่อนั้นแหละที่อังกฤษจะยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือไทยทันที โดยไม่ได้รับการ
ขอร้องจากฝ่ายไทย ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือ กรณีที่อังกฤษร่วมกันประณามเอกราชกับฝรั่งเศสในปี ค.ศ.
๑๘๔๖ และข้อเสนอของอังกฤษต่อไทยเกี่ยวกับการทำสนธิสัญญาฉบับในปี ค.ศ. ๑๘๔๗ อย่างไรก็ตาม ความ
ช่วยเหลือที่ได้รับจากอังกฤษแม้จะโดยเต็มใจหรือไม่ก็ตาม ก็เป็นสิ่งที่ฝ่ายไทยยินดีรับความช่วยเหลือทั้งสิ้น
ข้าราชการผู้ใหญ่ของไทยหลายพระองค์ก็ทรงพอพระทัยต่อความช่วยเหลือของอังกฤษ โดยเฉพาะสมเด็จพระ
กรมหลวงฯ ทรงเชื่อใจในความจริงใจของอังกฤษมาก^๑

ในปี ค.ศ. ๑๘๐๔ ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสได้ทำการตกลงย้านสนธิสัญญาฉบับปี ค.ศ. ๑๘๔๖ อีก
ครั้งหนึ่งที่จะไม่ล่วงล้ำเข้าไปในอาณาเขตของฝ่ายไทย ซึ่งอังกฤษอ้างว่าการทำเช่นนี้อีกครั้งหนึ่งนั้น
อังกฤษถือว่าเป็นการดีสำหรับประเทศไทย เพราะเท่ากับเป็นการย้ำเอกราชของไทย โดยเฉพาะใน
บริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาที่ชาติใดจะบุกรุกไม่ได้^๒

การตกลงย้านสนธิสัญญาในปี ค.ศ. ๑๘๐๔ นั้น ฝ่ายไทยไม่เห็นด้วยแต่ก็ทำอะไรไม่ได้ เพราะ
ยอมเป็นที่แน่นอนว่าประเทศเล็กย่อมไม่สามารถที่จะไปคัดค้านความต้องการของประเทศใหญ่ได้เลย

๒. วิเทโศบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อมหาอำนาจตะวันตก ในรัชสมัยของ
พระองค์นั้น จะเห็นได้ว่าภัยจากลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตกได้เข้ามาก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง

คือการปกครองประเทศของพระองค์ ทั้งนี้เพราะวิธีที่จะนำมาต่อต้านการรุกรานของมหาอำนาจ

๑. ดปท., หมวดสนธิสัญญา หนังสือสัญญาสยาม-อังกฤษ หน้า ๑.๔ กรมหลวงฯ-Mr.

Jacquemyns 3 June 1896.

๒. รจช., ร.๕ ฝ.๑๔/๖ พระยาสุรียานุวัตร-กรมหลวงฯ ๔ เมษายน รศ. ๑๒๓.

ตะวันตกนั้น จะต้องทำการปรับปรุงประเทศให้เจริญก้าวหน้าตามแบบตะวันตก เพราะชาวตะวันตกมัก จะกล่าวหาวิธีการปกครองของตะวันออกว่าล้าสมัยล้าพวกตนไม่ได้ ตลอดรัชกาลของพระองค์ พระองค์ ได้ทรงปรับปรุงการปกครองประเทศให้ก้าวหน้าตามอย่างตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางด้าน กฎหมายและการศาล นอกจากนั้น ในระหว่างที่พระองค์เสด็จประพาส อินเดีย หรือยุโรปก็ตาม พระองค์มักจะนำแบบแผนวิธีการปกครองของพวกตะวันตก เข้ามาประยุกต์ใช้กับประเทศไทย^๑

สำหรับการดำเนินนโยบายด้านความสัมพันธ์กับต่างประเทศนั้น ในสมัยรัตนโกสินทร์ประเทศไทย ได้ฟื้นฟูความสัมพันธ์กับตะวันตกใหม่อีกครั้งหนึ่งหลังจากที่ยุติในปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ชาวตะวันตก เริ่มเข้ามาอีกครั้งหนึ่ง ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในขณะที่อิทธิพลของจักรวรรดินิยมได้เริ่มเข้ามาในบริเวณคาบสมุทรอินโดจีนแล้ว โดยเฉพาะอังกฤษที่กำลังสนใจเบงกอล และมลายู แต่ในระบอบนั้นประเทศไทยยังไม่สนใจอิทธิพลของอังกฤษ เพราะยังอยู่ห่างไกลจากไทย ครั้นถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว อิทธิพลของตะวันตกก็เริ่มใกล้ไทยเข้ามากขึ้น เพราะอังกฤษ กำลังขยายอิทธิพลจากมลายูเข้าไปในพม่า ทำให้พระองค์ทรงหวังเกรงอิทธิพลของชาติตะวันตก จึงทรง ดำเนินนโยบายเปิดประเทศโดยมีข้อจำกัดบางประการ

จากการดำเนินนโยบายเช่นนี้ ทำให้ประเทศตะวันตกต่างๆพากันไม่พอใจ หลังจากพระบาท สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์ ก็ทรงทำการเปิดประเทศโดยไม่มีข้อจำกัดตั้งรัชกาลก่อน เพราะทรงเห็นตัวอย่างจากประเทศเพื่อนบ้าน ที่ไม่ยอมเป็นมิตรกับตะวันตก คือ พม่าที่บางส่วนต้องตกเป็นของอังกฤษ พระองค์ทรงดำเนินนโยบายเป็น มิตรกับทุกชาติ และทรงทำสัญญาให้สิทธิแก่ชาติตะวันตกต่างๆโดยเท่าเทียมกัน ทรงไม่ให้ชาติใดชาติ หนึ่งมีสิทธิพิเศษมากกว่าอีกชาติหนึ่ง

ครั้นถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อิทธิพลของตะวันตกในเมือง ไทยมีมากขึ้นตามลำดับ จนทำให้พระองค์ทรงตระหนักถึงภัยอันตรายจากประเทศเหล่านี้ โดยเฉพาะ

๑. หจข., ร.๕ ต.๑๑.๑/๕ สารานุกรมของรัชกาลที่ ๕-เจ้าเมืองประเทศต่างๆ

ภัยอันตรายจากฝรั่งเศสที่ทำการคุกคามประเทศไทยอยู่ตลอดเวลา นับตั้งแต่ปลายรัชกาลของพระบาทสมเด็จพะจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทำการเรียกร้องเขมรจากไทย ครั้นถึงรัชสมัยของพระองค์ความต้องการของฝรั่งเศสมีมากขึ้นตามลำดับ และพยายามที่จะแย่งชิงฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงจากไทย นอกจากนั้นฝรั่งเศสยังได้ทำความปั่นป่วนให้กับรัฐบาลไทยในทางเศรษฐกิจโดยพยายามชักชวนชาวจีนในประเทศไทยให้เป็นคนในบังคับฝรั่งเศส ซึ่งชาวจีนเหล่านั้นก็เต็มใจที่จะทำเช่นนั้นด้วย เพราะการเป็นคนในบังคับนั้น จะทำให้ตนได้สิทธิพิเศษต่างๆในการไม่ต้องเสียภาษี ไม่ต้องขึ้นศาลไทยในเวลาที่ทำผิดแต่ไปขึ้นศาลกงสุลแทน และการไปเป็นคนในบังคับฝรั่งเศสก็ไม่ลำบากอีกด้วย ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้ชาวจีนพากันไปเป็นคนในบังคับฝรั่งเศสมากมาย ส่วนในบริเวณชายแดนไทยที่ติดกับอาณาเขตของฝรั่งเศสนั้นฝรั่งเศสมักจะหาเหตุให้เกิดข้อวิวาทต่างๆจนเกิดวิกฤตการณ์ ค.ศ. ๑๘๙๓ และการเข้ามาดังกองทหารที่จันทบุรีโดยไม่ยอมทำตามสัญญาที่จะถอนทหารออกจากเมืองนี้ เมื่อประเทศไทยทำตามสัญญาในปี ค.ศ. ๑๘๙๓ เรียบร้อยแล้ว

การคุกคามด้วยวิธีต่างๆของฝรั่งเศสนี้ เป็นที่หนักใจของพระบาทสมเด็จพะจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะไทยไม่มีกองทหารที่เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะไปต่อต้านหรือต่อสู้กับกองทหารของฝรั่งเศสได้ จึงทำให้ประเทศไทยต้องดำเนินนโยบายอะลุ่มอล่วยกับฝรั่งเศสโดยตลอดแต่หาได้ทำให้ฝรั่งเศสพอใจไม่ เพราะฝรั่งเศสยังทำการเรียกร้องอยู่เสมอ

ด้วยเหตุผลดังกล่าว เมื่อไม่มีกำลังพอที่จะต่อต้านได้ จึงทำให้พระองค์ทรงดำเนินนโยบายปรับปรุงประเทศให้ก้าวหน้า ในขณะที่เดียวกันก็ทรงพยายามที่จะคบหาอำนาจชาติยุโรปอื่นๆ เพื่อให้ฝรั่งเศสเกรงใจจะได้ไม่กล้าเรียกร้องมากเหมือนเดิม เพราะพระองค์ทรงตระหนักดีว่าการเป็นมิตรกับทุกชาติโดยทั่วไปไม่สามารถจะช่วยประเทศให้พ้นภัยได้ จะเห็นได้ว่าชาติแรกที่พระองค์ทรงพยายามที่จะเป็นมิตรด้วย คือ อังกฤษ คู่แข่งของฝรั่งเศสนั่นเอง เพราะไทยตระหนักดีว่าจากการที่อังกฤษเข้ามาลงทุนไว้มากในประเทศไทย ดังนั้นผลประโยชน์ต่างๆของอังกฤษก็คงจะต้องมีมากพอที่จะทำให้อังกฤษไม่ยอมให้ฝรั่งเศสรุกรานไทยได้ง่ายๆ ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้รัฐบาลไทยมักจะนำเรื่องต่างๆเข้าไปปรึกษากับอังกฤษ แต่อังกฤษก็ไม่เข้ามายุ่งเกี่ยวกับไทยตราบดีที่ผลประโยชน์ไม่ถูกกระทบกระเทือนดังที่ได้กล่าวไว้ในข้อแรก

เมื่อรัฐบาลไทยผิดหวังจากอังกฤษ จึงได้พยายามที่จะคบกับมหาอำนาจยุโรปอื่นแทน เพราะประเทศมหาอำนาจยุโรปในสมัยนั้นมีหลายประเทศ เพราะนอกจากอังกฤษแล้วยังมีรัสเซีย และเยอรมันที่ประเทศไทยหวังที่จะใช้คานอำนาจของฝรั่งเศส รัสเซียเป็นชาติที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพยายามที่จะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด ซึ่งจะเห็นได้จากการที่พระองค์ทรงเสด็จประพาสรัสเซียก่อนประเทศอื่นๆ ในระหว่างที่พระองค์เสด็จประพาสยุโรปในปี ค.ศ. ๑๘๘๗ นอกจากนั้นพระมหากษัตริย์ของทั้งสองประเทศก็ทรงมีพระราชหัตถเลขาโต้ตอบกันตลอดเวลา และเพื่อเป็นการกระชับความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างสองประเทศ พระองค์ได้ทรงส่งสมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถเสด็จไปเรียนวิชาการทหารในปี ค.ศ. ๑๘๘๘

ในระหว่างที่พระองค์เสด็จประพาสยุโรปในปี ค.ศ. ๑๘๘๗ นั้น พระองค์ได้ทรงนำเรื่องความยุ่งยากต่างๆ ที่ไทยมีกับฝรั่งเศส เข้าปรึกษากับซาร์แห่งรัสเซีย ซึ่งรับปากว่าจะช่วยเจรจากับฝรั่งเศส เพราะในขณะนั้นรัสเซียกำลังเป็นมิตรที่ดีของฝรั่งเศส ดังนั้นหากรัสเซียขอร้องอะไรจากฝรั่งเศสแล้วฝรั่งเศสอาจจะเกรงใจรัสเซีย และหันมาทำดีกับไทยก็ได้ ซึ่งจะเห็นได้ชัดจากการเสด็จประพาสยุโรปของพระองค์ เพราะหลังจากที่ทรงเสด็จจากการประพาสรัสเซียแล้ว พระองค์เสด็จประพาสฝรั่งเศสตามหมายกำหนดการ ปรากฏว่าพระองค์ทรงได้รับการต้อนรับอย่างดี ฝรั่งเศสก็ยอมตกลงในความยุ่งยากกับพระองค์ได้สำเร็จเป็นบางข้อ เพราะก่อนนั้นการตกลงกว่าจะสำเร็จต้องใช้ระยะเวลาานานมาก

อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์อันดีระหว่างไทย-รัสเซียก็ไม่ได้ช่วยอะไรไทยได้มากนัก เพราะฝรั่งเศสมักจะไม่วอมให้สัตยาบันสนธิสัญญาต่างๆ เสมอ นอกจากนั้นอิทธิพลของรัสเซียที่มีต่อฝรั่งเศสได้ลดลงไปมากหลังวิกฤตการณ์ฟาโซดา เพราะจากวิกฤตการณ์นี้ทำให้ฝรั่งเศสแคลงใจในความเป็นมิตรของรัสเซีย อย่างไรก็ตามซาร์ทรงมักจะมีพระราชหัตถเลขาโต้ตอบพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในทำนองเห็นใจอยู่เสมอ

ในปลายรัชกาลของพระองค์ เกิดเหตุการณ์ที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศต้อง

เห็นห่างไป คือ เกิดเหตุสงครามระหว่างญี่ปุ่นกับรัสเซียในปี ค.ศ. ๑๙๐๔ และยุติในปี ค.ศ. ๑๙๐๕ โดยรัสเซียเป็นฝ่ายแพ้สงคราม นอกจากนั้นยังเกิดความวุ่นวายต่างๆภายในรัสเซียเอง ที่ทำให้ความสัมพันธ์ในตอนปลายรัชกาลเริ่มเห็นห่างไป ประกอบกับการไม่มีความสัมพันธ์ในทางด้านค้าขาย จึงทำให้ความสัมพันธ์ค่อยๆเห็นห่าง และยุติลงเมื่อสิ้นสงครามโลกครั้งที่ ๑

เยอรมันก็เป็นอีกประเทศหนึ่งที่พระองค์ทรงพยายามที่จะมีความสัมพันธ์อันสนิทสนมด้วย เพราะเยอรมันเป็นประเทศใหญ่ประเทศหนึ่งในยุโรป นอกจากนั้นจากผลประโยชน์ทางการค้าของเยอรมันก็มีมากเป็นอันดับสองรองจากอังกฤษ ดังนั้นไทยจึงคิดว่าเยอรมันอาจเป็นประเทศหนึ่งที่ไทยอาจจะสามารถพึ่งพาขอความช่วยเหลือได้ แต่เหตุการณ์ต่างๆไม่ได้เป็นดังที่ไทยได้คาดไว้ เพราะปรากฏว่าเยอรมันไม่สนใจที่จะเข้ามายุ่งเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางการเมืองไทยเลย คงมุ่งแต่เฉพาะในด้านการค้าเท่านั้น อย่างไรก็ตามแม้ว่าเยอรมันจะไม่มีความสัมพันธ์อันลึกซึ้งกับไทยเหมือนรัสเซีย แต่ก็สามารถทำให้อังกฤษหวาดระแวงต่อความสัมพันธ์ของสองประเทศนี้ ซึ่งมีผลทำให้อังกฤษปฏิบัติต่อไทยดีขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากที่เยอรมันได้ปรับปรุงกองทัพ เรือตามแผนการณ์ที่เรียกว่า เทอร์ปิตในปี ค.ศ. ๑๘๘๘

จากความสัมพันธ์ที่ประเทศไทยมีต่อมหาอำนาจตะวันตกนั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นนโยบายที่ฉลาดของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ไม่ทรงจะพยายามมีความสัมพันธ์อันพิเศษ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะพระองค์ทรงตระหนักดีว่า จะไม่มีประเทศหนึ่งประเทศใดทุ่มตัวลงมาช่วยไทยเหมือนกับเป็นเหตุการณ์ของชาตินั้นเอง ทั้งนี้เป็นสาเหตุมาจากความผิดหวังที่ไทยไม่สามารถจะได้รับความช่วยเหลือจากอังกฤษในวิกฤตการณ์ ค.ศ. ๑๘๙๓ นั้นเอง จึงทำให้พระองค์ทรงพยายามที่จะดำเนินไมตรีกับชาติมหาอำนาจต่างๆในเวลาเดียวกัน มีข้อที่น่าสนใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างไทย-อังกฤษ จะเป็นไปในรูปของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาล-รัฐบาล ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างไทย-รัสเซีย นั้น เป็นไปในรูปของความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์-พระมหากษัตริย์มากกว่าความสัมพันธ์แบบรัฐบาล-รัฐบาล ในขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-เยอรมันนั้นออกมาในรูปของพระมหากษัตริย์ เช่นเดียวกัน แต่มีความสนิทสนมไม่เท่าระหว่างไทยกับรัสเซีย ขณะเดียวกันความสัมพันธ์ก็ออกมาในรูปของรัฐบาลต่อรัฐบาล เพราะมีการติดต่อในด้านค้าขายด้วย แต่ความสัมพันธ์ที่ออกมาก็เป็นไปอย่างผิวเผินไม่ว่าจะเป็นในด้านพระมหากษัตริย์หรือด้านรัฐบาล

นอกจากนั้นพระองค์ทรงต้องการให้มหาอำนาจเหล่านั้น โดยเฉพาะอังกฤษตระหนักว่าพระองค์ทรงมีความสัมพันธ์พิเศษกับมหาอำนาจต่างๆ และไม่ผูกพันกับชาติใดชาติหนึ่งเป็นพิเศษ จากการที่พระองค์ทรงพยายามที่จะให้มหาอำนาจทั้งสิ้น คือ อังกฤษ ฝรั่งเศส รัสเซีย และเยอรมัน ร่วมกันประกันความเป็นเอกราชของไทยเมื่อปี ค.ศ.๑๘๙๙^๑ แม้ว่าข้อเรียกร้องของไทยจะไม่เป็นผล เพราะอังกฤษไม่เห็นด้วยก็ตาม แต่ก็เป็นการแสดงให้เห็นถึงอังกฤษรู้ถึงความสำคัญของรัสเซียและเยอรมันต่อประเทศไทย

นักประวัติศาสตร์ชาวตะวันตกท่านหนึ่งที่ชื่อ เวนด์ล บล็องชาร์ด (Wendall Blanchard) ได้วิจารณ์นโยบายต่างประเทศของไทยว่า เป็นการดำเนินวิเทโศบายที่ฉลาดของไทยในการนำประเทศต่างๆ มาถ่วงดุลอำนาจกันเอง

...Thai diplomacy is still notable for its delicate sense of propriety and style of and retains its taste for the refinements of etiquette and protocole. Thai diplomats enjoy a high reputation for skillful negotiation, and Thai foreign policy is far more inclined to gain its end by talk and maneuver than by force and bluster. Playing off foreign powers against each other and ability to remain on good terms with stronger powers, while retaining national integrity, have been fortes...^๒

ความสัมพันธ์ต่างๆที่พระองค์มีต่อมหาอำนาจต่างๆนั้น แม้ว่าจะไม่ส่งผลโดยตรงเพราะไม่ได้ความช่วยเหลืออย่างเป็นทางการ แต่ความสัมพันธ์ดังกล่าวก็มีผลประโยชน์ต่อไทยในทางอ้อม ในการที่อย่างน้อยที่สุดทำให้มหาอำนาจทั้งสองประเทศ คือ อังกฤษและฝรั่งเศสปฏิบัติต่อไทยในทางที่ดีขึ้น โดยเฉพาะอังกฤษที่ไม่ต้องการให้อิทธิพลของชาติอื่นๆ เข้ามาในเขตอิทธิพลของตน

๑. หจข., ร.๔ ต.๑๑.๑/๑๘ รัชกาลที่ ๕-พระยาสุริยานุวัตร 23 April 1899.

๒. Wendall Blanchard et al. Thailand: Its People, Its Society, Its Culture. Human Relations Area Files, Country Survey Series. (New Haven: HRAF Press, 1958), pp.230.

ด้วยวิเทโศบายดังนี้ของพระองค์ จึงกล่าวได้ว่าเป็นวิธีการอันหนึ่งที่ทำให้มหาอำนาจต่างๆ ไม่กล้ากระทำการรุนแรงอันอาจเป็นเหตุให้ไทยต้องเสียความเป็นเอกราช เพราะไม่แน่ใจว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับชาติยุโรปอื่นๆ เป็นไปอย่างลึกซึ้งเท่าใด และถ้าหากคนทำอะไรรันเป็นการกระทบกระเทือนต่ออธิปไตยของไทยแล้ว ชาติเหล่านั้นจะร่วมมือกันต่อสู้กับตนหรือไม่

ดังนั้นการที่ประเทศไทยสามารถรอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของจักรวรรดินิยมนั้น จึงนับว่าเป็นผลมาจากวิเทโศบายอันลึกซึ้งของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในขณะที่ไทยไม่มีอำนาจและไม่มีทางเลือกมากนัก



ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทสรุป

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทยในแหลมอินโดจีน มีอิทธิพลต่อความอยู่รอดของไทย ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีสาเหตุจากการแสวงหาอิทธิพลของอาณานิคม ตะวันตก กระนั้นก็ตามประเทศไทยก็สามารถรอดพ้นระบอบอันตรายจากลัทธิจักรวรรดินิยม และสามารถ รักษาเอกราชของชาติไว้ได้ เป็นผลสำเร็จ นอกจากนี้จะต้องเผชิญกับภัยอันตรายจากภายนอกประเทศแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆภายในประเทศ นับตั้งแต่ ความแตกแยกในราชสำนักตลอดจนความอ่อนแอ และความล้มเหลวของประเทศไทย ด้วยสาเหตุต่างๆ ดังกล่าว จึงทำให้พระองค์ในฐานะผู้นำของประเทศไทยทรงตัดสินใจพระทัยดำเนินนโยบายต่างประเทศ เช่นเดียวกับสมเด็จพระนารายณ์มหาราช คือ การรักษาเอกราชของชาติด้วยการถ่วงดุลอำนาจของอังกฤษ และฝรั่งเศส โดยทำการเปิดประเทศออกต้อนรับประเทศทั้งสองอย่างเท่าเทียมกัน แต่การคุกคาม ของฝรั่งเศสที่เพิ่มขึ้นโดยตลอดหลังจากที่สามารถมีอำนาจเหนือ กูยวน และเขมร ทำให้ความขัดแย้ง ต่างๆระหว่างไทย-ฝรั่งเศสไม่มีทีท่าว่าจะยุติลงได้ เมื่อเหตุการณ์เป็นไปในรูปเช่นนี้ พระองค์ก็ทรง พยายามที่จะคบมหาอำนาจอังกฤษให้ใกล้ชิด เพื่อเป็นการถ่วงดุลอำนาจของฝรั่งเศส แต่เหตุการณ์ ต่างๆได้พิสูจน์ออกมาให้เห็นว่าอังกฤษไม่ต้องการที่จะทำสงครามกับฝรั่งเศสด้วยสาเหตุของประเทศไทย ทำให้พระองค์ทรงผิดหวังในทีท่าของอังกฤษ เพราะผลจากปฏิกริยาของอังกฤษทำให้ประเทศไทยต้อง สูญเสียลาวหรือฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศสในปี ค.ศ. ๑๘๙๓

พระองค์ทรงตระหนักดีว่า อังกฤษไม่ใช่เป็นเพียงชาติเดียวที่พระองค์จะทรงสามารถพึ่งพา ได้ เพราะในขณะนั้นยุโรปก็มีมหาอำนาจชาติอื่นๆเช่นเดียวกัน ชาติเหล่านี้คือ รัสเซีย และเยอรมัน โดยเฉพาะรัสเซียที่เป็นพันธมิตรของฝรั่งเศส สามารถทำให้ฝรั่งเศสเกรงใจและยอมตกลงกับประเทศไทยได้ในปัญหาบางประการ แม้ว่าการคบกับมหาอำนาจเหล่านี้จะไม่มีผลประโยชน์โดยตรงต่อประเทศไทย แต่อย่างน้อยที่สุดก็สามารถทำให้ฝรั่งเศสเกรงใจมิตรภาพของไทยที่มีต่อประเทศต่างๆ

สภาพทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทย นอกจากจะทำให้เป็นการยากลำบากต่อการดำเนิน นโยบายต่างประเทศของไทยแล้ว ในอีกกรณีหนึ่งสภาพทางภูมิศาสตร์ของไทยก็มีผลประโยชน์ที่ดีในทาง อ้อมต่อความเป็นเอกราชของไทย เพราะจากสภาพที่ตั้งของประเทศไทยที่ตั้งอยู่ระหว่างอาณานิคมของ

อังกฤษและฝรั่งเศสนั่นเอง ทั้งนี้โดยมีสาเหตุมาจากการที่มหาอำนาจจักรวรรดินิยมทั้งสองประเทศ ไม่ต้องการที่จะให้อาณานิคมของตนอยู่ติดกัน ดังที่มีอยู่แล้วในส่วนอื่นๆของโลก และทำให้มีเรื่องระหองระแหงจนวายเป็นตลอด เพราะฉะนั้นจึงทำให้ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสมีความปรารถนาที่จะให้ประเทศไทย เป็นรัฐกันชน ระหว่างอาณานิคมของตนมากกว่าที่จะได้เมืองไทย แล้วเกิดความยุ่งยากเหมือนกับใน บริเวณอื่นๆ

นักประวัติศาสตร์ตะวันตกคนหนึ่ง ชื่อ รัสเซล ฮ. ฟิฟิลด์ (Russel H. Fifield) ได้ วิจารณ์การสามารถรอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของไทยไว้ว่า เกิดจากวิเทโศบายของผู้นำไทยใน การดำเนินนโยบายต่างประเทศ และความต้องการของผู้นำจักรวรรดินิยมต่อการเป็นรัฐกันชนของ ประเทศไทย

...Thailand's independence was attributable to the skillful diplomacy of some of her leaders in adjusting to new international situation, and to the policy of Great Britain and France who preferred to keep the Kingdom as buffer-state between their colonial domain...

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การที่ประเทศไทยรอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของเจ้าลัทธิจักรวรรดินิยมในปลายศตวรรษที่ ๑๙ และต้นศตวรรษที่ ๒๐ นั้น เป็นผลมาจากวิเทโศบายอันลึกซึ้งของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในขณะที่ไทยไม่มีอำนาจ และไม่มีทางเลือกมากนัก รวมทั้งเป็นผลมาจากสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของไทยที่เอื้ออำนวยให้ประเทศไทยมีสถานะเป็นรัฐกันชนของเจ้าจักรวรรดินิยมทั้งสองนั่นเอง

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



๑. Russel H. Fifield, The Diplomacy of Southeast Asia 1945-1958. (New York: Harper & Brothers Publishers, 1958), pp. 230.